

ТКАЧЕНКО А. В.,

суддя

(Саксаганський районний суд м. Кривий Ріг
Дніпропетровської області)

УДК 343.36(477)

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ
ЗА СТАТТЕЮ 392 КК УКРАЇНИ**

У статті автором розкриваються питання вивчення об'єкта злочину за статтею 392 Кримінального кодексу України «Дії, які дезорганізують роботу виправних закладів» і запропоновано розглядати його не тільки як злочин проти правосуддя, а й як на нормальну діяльність установ виконання покарань.

Ключові слова: об'єкт злочину, виправні колонії, правила внутрішнього розпорядку виправних колоній, Кримінальний кодекс України, тероризування засуджених.

В статье автором раскрыты вопросы изучения объекта преступления предусмотренного статье 392 Уголовного кодекса Украины «Действия, которые дезорганизуют работу исправительных учреждений» и предложено рассматривать его не только как преступление против правосудия, но и как на нормальную деятельность учреждение исполнения наказания.

Ключевые слова: объект преступления, исправительные колонии, правила внутреннего распорядка исправительных колоний, Уголовный кодекс Украины, терроризирование осужденных.

In this article, the author solves issues studying the object of the crime of Article 392 of the Criminal Code of Ukraine and proposed to consider it not only as a crime against the justice, but as a crime against the normal activity of penitentiary institutions.

Key words: object of crime, penal colonies, rules of internal regulations of penal colonies, the Criminal Code of Ukraine, terrorizing of convict.

Вступ. У структурі пенітенціарної злочинності серед злочинів проти держави одне з провідних місць посідають дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 Кримінального кодексу України). Проведений нами аналіз наукових розроблень й архівних матеріалів із проблем кримінальної відповідальності за дії, що дезорганізують роботу виправних установ, показав різноманітність підходів до кваліфікації злочинів, передбачених ст. 392 Кримінального кодексу України (далі – КК), що спричиняє численні проблеми в правозастосовній діяльності органів досудового розслідування взагалі й суду зокрема. Однією з таких проблем є визначення об'єкту злочину за статтею 392 КК України.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення сучасного бачення проблеми визначення об'єкта злочину за статтею 392 КК України.

Вагомий внесок у вирішення проблем кримінальної відповідальності за дії, що дезорганізують роботу виправних установ, стали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема: О.М. Бандурки, Ю.В. Бауліна, В.Т. Білоуса, І.Г. Богатирьова, В.В. Василевича, В.Б. Васильця, П.А. Вороб'я, І.А. Гельфанда, А.П. Гетьмана, В.В. Голіни, В.К. Грищука, Т.А. Дени-

сової, О.М. Джужі, В.М. Дрьоміна, В.П. Ємельянова, З.В. Журавської, А.Ф. Зелінського, В.Є. Квашиса, В.А. Кирилюк, О.О. Книженко, О.Г. Колба, І.М. Копотуна, О.М. Костенка, Л.Г. Крахмальника, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, С.Ю. Лукашевича, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, С.С. Мірошниченка, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, М.І. Панова, О.І. Плужнік, М.С. Пузирьова, А.В. Савченка, В.К. Сауляка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, П.Л. Фріса, С.І. Халимона, В.Б. Харченка, В.В. Шаблістого, Ю.С. Шемшученка, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценка та ін.

Однак у працях цих вчених розглядалися або ж у цілому проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя та держави, або ж відповідальності за окремі види протидії функціонуванню виправних установ. Ґрунтовного дослідження об'єкта злочину передбаченого ст. 392 КК України «Дії, що дезорганізують роботу виправних установ» не проводилося, що зумовлює потребу в його вивченні.

Результати дослідження. Побудова Особливої частини КК України за принципом родового об'єкта означає, що законодавець, встановлюючи кримінально-правові заборони, виділяє в окремі групи захист конкретних об'єктів. Разом із тим здійснюється захист й інших об'єктів, на які можуть здійснюватися посягання.

Слід зазначити, що основним об'єктом злочину є ті суспільні відносини, зміна яких складає соціальну суть злочину, з метою охорони яких прийнята кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за його вчинення [1, с. 30–31].

Не вдаючись до наукової дискусії щодо об'єкта злочину взагалі, ми звертаємо увагу, що в теорії кримінального права об'єктом злочину взагалі, визнавали і нині визнають суспільні відносини [2; 3, с. 101]. Наведена позиція узгоджується з поглядами зарубіжних учених [4, с. 34]. Якщо вчиняючи злочин, особа порушує врегульовані правом відносини, то об'єктом злочину виступають врегульовані правом суспільні відносини.

Поряд із цим деякі вчені мають іншу думку, і вважають, що об'єктом злочину може бути благо (С.Б. Гавриш [5, с. 18]); Е.В. Фесенко – цінності [6, с. 75–78], А.В. Наумов – інтереси [7, с. 365]. Об'єкт злочинів, що порушують порядок та умови функціонування установ виконання покарань, у теорії розуміють неоднозначно. На наш погляд, це зумовлено тим, що склади злочинів, які передбачали кримінальну відповідальність за їх вчинення в КК УРСР 1960 р. були, по-перше, вміщені в різних главах КК, по-друге, неоднозначним розумінням поняття «правосуддя».

Так, якщо склад злочину, у якому передбачалась відповідальність за дії, що дезорганізують роботу виправно-трудових установ (ст. 691 КК УРСР 1960 р.), віднесено до глави – «Злочини проти держави», то об'єктом його є громадська безпека в місцях відбування покарання засудженими до позбавлення волі [8, с. 72]. Виходячи з місця цього злочину, у структурі Особливої частини КК УРСР, а саме належності його до інших злочинів проти держави, дослідники вказували, що він посягає на основи державного управління у сфері охорони громадської безпеки і правопорядку, на основи громадської безпеки.

Не викликає сумнівів, що заборона дій, які дезорганізують роботу виправних установ, переслідує мету забезпечення нормального, відповідного вимогам закону, порядку й умов відбування засудженими покарання у виправних установах. Саме тому і потрібно основним об'єктом зазначеного посягання визнавати встановлений поряд й умови відбування покарання у виправних установах.

Проте детально аналізуючи спрямованість, передбаченого ст. 691 КК УРСР злочину, відзначали його суспільну небезпеку для діяльності виправних установ. «Безпосереднім об'єктом злочину, що розглядається (ст. 691 КК УРСР), – є нормальна діяльність виправно-трудових закладів ...» [9, с. 77]. «Гуманна діяльність виправно-трудових закладів направлена на виправлення і ресоціалізацію осіб, які вчинили злочини, з тим, щоб вони могли знову стати на шлях чесного життя. Однак, деякі особи ... в місцях позбавлення волі... не дотримуються порядку і умов виконання покарань, тим самим вони своєю поведінкою підривають громадську безпеку в умовах виправних колоній і порушують їх нормальну діяльність...»

[10, с. 72]. Таким чином, безпосереднім об'єктом посягання виступають суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність виправних колоній, направлену на виправлення і ресоціалізацію засуджених і запобігання вчиненню ними нових злочинів. Отже, злочин, передбачений ст. 691 КК УРСР 1960 р., був направлений проти діяльності виправних установ.

Деякі з авторів дещо інакше трактують зміст об'єкта зазначеного вище злочину. Відповідно, що і предмет суспільних відносин, захист яких забезпечується статтею 392 КК УРСР, – інший. Зокрема, В.І. Єгоров об'єктом цього злочину вважає сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальне здійснення кримінального правосуддя в нашій країні [11, с. 36].

Інший дослідник цієї проблеми, І.С. Власов, зазначає, що органи виконання покарань, хоч самі не здійснюють правосуддя, тим не менше вони створюють необхідні умови для ефективної діяльності суду, чим активно сприяють правосуддю. Без цих органів стало б неможливим здійснення правосуддя. З іншого боку, діяльність таких органів має сенс при виконанні задач правосуддя, що впливають із цієї діяльності. [12, с. 95–96].

Т.Н. Добровольська зазначає, що діяльність органів, які безпосередньо виконують вироки, рішення, ухвали й постанови судів, лежить за межами правосуддя. Їх діяльність являє собою реалізацію вже винесеного акта правосуддя, що набрав чинності [13, с. 23]. К.В. Мазняк підкреслив, що діяльність цих органів лише торкається правосуддя через його забезпечення [14, с. 5].

О.С. Михлін пропонує враховувати специфіку об'єкта злочинів, що унеможлиблює виконання покарань. У зв'язку із цим обґрунтовувалась необхідність зміни назви восьмої глави Особливої частини КК УРСР 1960 р. на «Злочини проти правосуддя і виконання покарань» [15, с. 104–113].

Аналіз юридичної літератури дає змогу нам зробити висновок про те, що нині сформувалися дві основні групи науковців щодо розуміння терміну «правосуддя». Відповідно до першої, правосуддя розуміється як діяльність суду з розгляду й вирішення в установленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних й адміністративних справ. [16, с. 678].

Перша група учених, обґрунтовуючи свою позицію, посилаються на чинне законодавство України. Так, відповідно до ст. 6 Конституції України, державна влада в Україні поділяється на законодавчу, виконавчу і судову; правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст. 124) [17]. Закон України «Про судоустрій та статус судів» визначає, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається (ч. 1 ст. 5) [18]. Аргументом на підтримання зазначеної позиції окремі автори вважають регулювання процесу дізнання, досудового слідства та судового розгляду різними главами Кримінального процесуального кодексу України, а процесу виконання вироків, взагалі окремим нормативно-правовим актом – Кримінально-виконавчим кодексом України [19, с. 2; 20, с. 111].

Серед науковців, які визначають правосуддя як діяльність притаманну винятково судам, існують думки про необхідність зосередження у відповідному розділі Кримінального кодексу лише норм, які охороняли б здійснення правосуддя [19, с. 5]. Також зустрічаються пропозиції щодо виключення зі складу злочинів проти правосуддя тих кримінально-караних діянь, що посягають на діяльність установ і виконання покарань, тому що така діяльність, на думку автора, не є правосудною, зокрема і ст. 392 КК України «Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань» [20, с. 111].

Ми схилиємося до другої групи, яка визначає правосуддя дещо ширше, до діяльності суду з розгляду і вирішення справ, також відносить діяльність спеціальних органів, що сприяють здійсненню правосуддя, зокрема, органів досудового розслідування, прокуратури та органи виконання судових рішень, вироків і призначених покарань. Лише в сукупності вони утворюють систему органів правосуддя.

Ми погоджуємося з думкою авторів, які визнають, що злочини, які направлені проти діяльності виправних установ, спрямовані проти правосуддя. Адже така діяльність забезпе-

чує ефективність правосуддя на стадіях досудового розслідування та виконання покарання. Посягання на таку діяльність перешкоджає правосуддю в цілому, а тому, на нашу думку, слід визначати правосуддя як родовий об'єкт цього злочину і є логічним його віднесення до Розділу XVIII «Злочини проти правосуддя».

У той же час зазначимо, що вчиняючи такі злочини, особа безпосередньо посягає на порядок і умови відбування покарання у виправних установах, що й слід визначати безпосереднім об'єктом злочину.

Однак слід зазначити, що засудженні й ув'язненні, які відбувають покарання та стали на шлях виправлення, у випадках тероризування установи виконання покарань, є потерпілими в злочині, передбаченому ст. 392 КК України. Адже цей злочин спрямований проти порядку й умов відбування покарання, що направлено на виправлення і ресоціалізацію засуджених.

Заподіяння ж, наприклад, тілесних ушкоджень засудженому з особистих мотивів, у першу чергу, направлено проти життя і здоров'я окремої особи, а тому такі дії не слід розцінювати як злочин проти правосуддя. У такому випадку посягання відбуваються на суспільні відносини у сфері життя та здоров'я особи. Однак, якщо такі посягання були вчиненні з метою дезорганізації роботи установи виконання покарань, то вони є додатковим об'єктом у злочині, передбаченому ст. 392 КК України.

У зв'язку із цим пропонуємо передбачити в ст. 392 КК України відповідальність за тероризування засуджених, які стали на шлях виправлення і ресоціалізацію. Така вказівка однозначно відносить таке правопорушення до злочинів проти правосуддя, оскільки конкретно вказує на об'єкт – порядок і умови відбування покарання, що переслідує мету виправлення і ресоціалізації засуджених.

Відзначимо, що реалізація прав і обов'язків вказаними сторонами відбувається за певних, визначених законами, умов. Так, підставою відбування покарання і застосування до засуджених заходів виправного впливу є тільки вирок суду, який набрав законної сили. Із цього моменту засуджені набувають певних прав і несуть обов'язки.

Незаконні підстави відбування покарання у виправних установах не призводять до виникнення взаємних прав та обов'язків, захист яких здійснюється кримінальним законом. Іншими словами, дотримання кримінально-виконавчого законодавства персоналом виправних установ, з одного боку, а також засудженими та ув'язненими – з другого, призводить до позитивної реалізації передбачених законом вимог. Відхилення від встановлених прав і обов'язків породжує відповідальність, передбачену законом.

Порушення порядку й умов відбування покарання у виправних установах може тягти за собою накладення стягнення, передбаченого Кримінально-виконавчим кодексом України, а в спеціально передбачених випадках – кримінальну відповідальність. Наприклад, вчинення нападу на адміністрацію виправних установ; тероризування засуджених; організація з цією метою організованої групи або активна участь в такій групі дії винних, що таким чином порушують правила внутрішнього розпорядку відбування покарання у виправних установах, – належить розцінювати як дії, що дезорганізують роботу виправних установ.

Ми поділяємо думку О.І. Плужнік про те, що при тероризуванні засуджених відбувається злочинний вплив на потерпілих. Такий вплив здійснюється, щоб примусити засуджених не дотримуватися вимог режиму відбування покарання [21, с. 170]. Як бачимо, порядок й умови відбування покарання ставляться під загрозу порушення, коли потерпілий, побоюючись насилля над собою з боку інших засуджених, не виконуватиме законних вимог, що йому пред'являються. І, як наслідок, режим відбування покарання порушується, а мета покарання не досягається.

При нападі на адміністрацію виправної установи представник адміністрації фактично позбавляється можливості виконувати свої службові обов'язки щодо виправлення засуджених. За такої ситуації зміцнення представником адміністрації правопорядку у виправних установах, проведення цілеспрямованої виховної роботи серед засуджених не відбувається

повною мірою. Більше того, напад на адміністрацію породжує в інших засуджених боязнь, недовіру до можливостей адміністрації. У результаті призводить до нереалізації повністю чи частково порядку й умов відбування покарання у виправних установах.

Організація групи у виправній установі з метою тероризування засуджених, нападу на адміністрацію чи активна участь у такій групі (ст. 392 КК України) також повною мірою суперечить режиму відбування покарання. У виправних установах допускаються самодіяльні організації засуджених. Проте вони створюються з метою розвитку навичок колективізму в засуджених, заохочення їх до корисної ініціативи, для використання впливу колективу на виправлення і ресоціалізацію засуджених. Такі організації працюють під керівництвом адміністрації. Створення і функціонування організованої групи направлено на підрив режиму відбування покарання.

Як зазначалось вище, дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 КК України) спрямовані проти двох безпосередніх об'єктів – встановленого порядку та умов відбування покарання у виправних установах та проти тілесної недоторканності, безпеки, волі і здоров'я особи, у тому числі й персоналу виправних установ.

Висновки. На підставі вищевикладеного пропонуємо внести зміни і доповнення до Кримінально-виконавчого кодексу України і правил внутрішнього розпорядку дня виправних колоній щодо тероризування засуджених; створення організованої групи для такої мети або активної участі в цій групі тягнуть кримінальну відповідальність. Соціальний зв'язок суб'єктів досліджуваних відносин вимагає також і правильного реагування адміністрації на порушення правил внутрішнього розпорядку дня виправної установи.

Нереагування або неправильне реагування на вчиненні порушення перешкоджає досягнення основної мети покарання. Водночас встановлений порядок відбування покарання у виправних установах може бути порушений чи поставлений під загрозу порушення двома шляхами, а саме: тероризування засуджених та створення організованої групи для такої мети або активної участі в цій групі. Цей висновок базується на аналізі диспозиції ст. 392 КК України.

Список використаних джерел:

1. Коржанський Н.И. Объект посягательства и квалификация преступлений / Н.И. Коржанський. – Волгоград, 1976. – С. 30–31.
2. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений / В.К. Глистин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1979.
3. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном право / В.Я. Таций. – Х. : Высшая школа, 1988. – 580 с.
4. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; пер. с фр. В.А. Туманова. – М. : Междунар. отнош., 1999. – 400 с.
5. Гаврыш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С.Б. Гаврыш. – Х. : Изд-во при Харьк. гос. ун-те «Основа», 1994. – 640 с.
6. Фесенко Е.В. Цінності як об'єкт злочину / Е.В. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 75–78.
7. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть: курс лекций / А.В. Наумов. – М., 1996. – С. 365.
8. Кримінальне право України: загальна частина : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тация. – К. ; Х. : Юрінком, 2009. – 416 с.
9. Советское уголовное право. Часть Особенная. – К. : РИО МВД УССР, 1969. – С. 71–77.
10. Уголовное право УССР. Особенная часть : [учеб.] / под ред. М.И. Бажанова и др. – К. : Высшая школа, 1989.

11. Егоров В.И. Уголовная ответственность за побег из места заключения или из-под стражи : [учебн. пособ.] / В.И. Егоров. – Рязань : Рязанская высшая школа МВД СССР, 1984. – С. 36.
12. Власов И.С. Об объекте преступлений против правосудия / И.С. Власов // Ученые записки ВНИИСЗ. – М., 1964. – Вып. 1(18). – С. 95–96.
13. Добровольская Т.Н. Понятие советского социалистического правосудия / Т.Н. Добровольская // Ученые записки ВИЮН. – М., 1963. – Вып. 4. – С. 23.
14. Мазняк К.В. Побег заключенных и борьба с ними : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / К.В. Мазняк. – М. : ВШ МВД СССР, 1968. – С. 5.
15. Михлин А.С. Уголовно-правовые мера воздействия на осужденных за ненадлежащее отбывание наказания / А.С. Михлин // Актуальные проблемы совершенствования уголовного законодательства : межвуз. сборн. науч. трудов. – Хабаровск : Хабаров. высшая школа МВД СССР, 1988. – С. 104–113.
16. Уголовное право России : [учебн. для вузов] : в 2-х т. / под ред. А.Н. Игнатова и Ю.А. Красикова. – М. : НОРМА-ИНФА, 1998– . – Т. 2. – 1998. – 808 с.
17. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 30. – 29 с.
18. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-III. – 2010. – № 9. – Ст. 529.
19. Мірошніченко С.С. Система злочинів проти правосуддя потребує упорядкування / С.С. Мірошніченко // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 14. – 1–6.
20. Осадчий В.І. Зміст правосуддя у злочинах проти правоохоронної діяльності / В.І. Осадчий // Право України. – 2000. – № 11. – С. 110–112.
21. Плужнік О.І. Актуальні проблеми кримінально-правового захисту діяльності працівників ВТУ / О.І. Плужнік // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 1. – С. 169–172.

ШКУТА О. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевого права
юридичного факультету
(Херсонський державний університет)

РЕЛІГІЯ ЯК ЗАСІБ ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто позитивний історичний досвід релігійного виховання засуджених до позбавлення волі у світовій пенітенціарній системі й Російській імперії.

Ключові слова: ретроспектива, релігія, покарання, виправлення, пенітенціарна система.

В статье рассмотрен положительный исторический опыт религиозного воспитания осужденных к лишению свободы в мировой пенитенциарной системе и Российской империи.

Ключевые слова: ретроспектива, религия, наказание, исправление, пенитенциарная система.

The article deals with the positive historical experience of religious education sentenced to imprisonment in the penitentiary system of the world and the Russian Empire.

Key words: retrospective, religion, punishment, correction, penal system.

